

Ахтирська Н. М.
кандидат юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу науково-методичного
забезпечення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України
Національної школи суддів України

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Співробітництво держав у кримінальній сфері здійснюється задля досягнення цілей правосуддя. Воно може існувати як на стадії розслідування і розгляду кримінальної справи, так і після набрання законної сили рішенням (вироком) суду і має багато аспектів.

Форми такого співробітництва є різноманітними, основні з яких це: 1) надання правової допомоги у кримінальних справах, яка полягає у проведенні процесуальних дій, оскільки під час розслідування і судового розгляду кримінальних справ часто виникає потреба у збиранні за кордоном доказів шляхом допиту обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів, проведення обшуку, експертиз, судового огляду, вилучення та передачі предметів, вручення та пересилання документів тощо; 2) видача правопорушників (або іншими словами екстрадиція) для притягнення до кримінальної відповідальності або для виконання вироку суду; 3) передача засуджених осіб для подальшого відбуття покарання; 4) арешт, пошук та конфіскація доходів, отриманих злочинним шляхом (де держави, зокрема, зобов'язуються надавати допомогу у проведенні розслідування та вживати тимчасові заходи: заморожувати банківські рахунки, накладати арешт на власність; конфіскувати засоби і доходи, отримані злочинним шляхом тощо.

Форми співробітництва не обмежені вказаним переліком. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші форми співробітництва під час кримінального провадження.

Про важливість регламентації міжнародної співпраці свідчить наступне. За даними МВС України, в 2011 році на території України виявлено 28 організованих злочинних груп і злочинних організацій з міжнародними зв'язками.

За даними Державної судової адміністрації України, у 2011 році судами України засуджено 1500 громадян інших держав. У 2011 році міжнародно-правовим управлінням Генеральної прокуратури України розглянуто 1969 запитів про правову допомогу у кримінальних справах, з яких 1030 звернень українських органів слідства, а 939 – клопотань іноземних компетентних органів.

Відбування засудженими за кордоном особами покарання у державі, громадянами якої вони є, сприяє їх більш ефективній соціальній реабілітації. Відсутність контактів з родичами і близькими, проблеми у спілкуванні через мовний бар'єр негативно впливають на засудженого. У зв'язку з цим передача особи, засудженої за кордоном, для відбування покарання у державі громадянства, як правило, відповідає інтересам самого засудженого. Укладення Україною все більшої кількості міжнародних договорів про правове співробітництво та правову допомогу у сфері кримінального судочинства, зокрема про передачу засуджених для подальшого відбування покарання у державі громадянства, ставить перед судами доволі складне завдання застосування норм міжнародного права поряд з нормами національного законодавства у справах про визнання вироків іноземних держав і виконання їх на території нашої держави.

Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. окремо не регулював порядок розгляду справ зазначеної категорії, що призводило до значних розбіжностей при вирішенні судами таких питань, як визначення підсудності, розгляд справи судом колегіально чи одноособово, визначення обсягу процесуальних прав засудженого та процесуального порядку розгляду справи. Суди керувалися відповідними чинними міжнародними договорами України, що створювало певні проблеми, оскільки потрібно було враховувати дату набрання чинності договором не лише стосовно України, але й держави винесення вироку. При цьому механізми офіційного

оприлюднення таких дат немає. Встановити їх можна лише шляхом запиту до Міністерства закордонних справ України.

Україна є стороною багатосторонніх міжнародних договорів, що регулюють питання визнання і виконання вироків іноземних держав, зокрема Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р., до якої наша держава приєдналася згідно із Законом України від 22 вересня 1995 р. № 337/95-ВР «Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб, 1983 рік». Зазначена Конвенція є чинною для України з 1 січня 1996 р. На сьогодні вона також є чинною для 45 держав-членів Ради Європи та 17 інших держав (у тому числі Австралії, Канади, США, Ізраїлю, Японії). З 1 грудня 2007 р. Конвенція 1983 р. набрала чинності для РФ.

Крім того, питання визнання і виконання вироків іноземних держав на території України регулюється Європейською конвенцією про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р., що ратифікована Україною із заявами та застереженнями Законом України від 26 вересня 2002 р. № 172-IV «Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків» (чинна для України з 12 червня 2003 р.), і Європейською конвенцією про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р., до якої Україна приєдналася відповідно до Закону України від 22 вересня 1995 р. № 336/95-ВР «Про приєднання України до Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964 рік» (чинна для України з 29 грудня 1995 р.).

Кримінальний процесуальний кодекс України відзначається високим рівнем впровадження європейських стандартів у міжнародне співробітництво під час кримінального провадження. Відповідно до ст. 90 КПК України, рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.

Згідно з цим положенням, суд, вирішуючи питання про видачу особи на запит іноземної держави, має розширено тлумачити

поняття доказів, та використовувати всі можливі офіційні джерела перевірки даних показань (скарг). Так, за рекомендацією Європейського суду з прав людини Україна призупинила екстрадицію до Росії А. Осмаєва, який оскаржив рішення апеляційного суду про видачу на підставі побоювань щодо застосування до нього на території РФ катувань та нелюдського поводження. Докази, якими керувався національний суд України, задовольняючи запит про екстрадицію, розглядались традиційно: запит, міждержавна угода, перебування особи в міжнародному розшуку, вирок щодо особи, який набрав законної сили. Однак, суд, не зважив на скарги особи, яка підлягала екстрадиції, щодо порушення її прав на території іншої держави.

Практичними рекомендаціями щодо перевірки судами подібних скарг, відповідно до європейських стандартів, є наступне: 1) з'ясування достовірності показань особи, яка підлягає екстрадиції, щодо можливості порушення її прав, шляхом встановлення наявності рішень Європейського суду з прав людини проти держави, що надіслала запит. У вказаній справі, варто було б послатися на рішення у справі «Арутюнян проти Росії», «Сахвадзе проти Росії», «Сокурєнко проти Росії» тощо; 2) визначити стан дотримання прав людини в країні за висновками Комітету з катувань Ради Європи; 3) скористатися даними доповіді Департаменту юстиції США щодо дотримання прав людини в країні за попередній рік; 4) ознайомитися з рейтингом держави за звітом всесвітньої неурядової організації з захисту прав людини «Amnesty International».

Нове законодавство вимагає сучасних підходів до його тлумачення та застосування. Невиконання міжнародних зобов'язань зумовлює високий відсоток програних Україною справ у Європейському суді з прав людини, що негативно впливає на імідж держави. А, зрештою, «умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини» – є кримінально-караним діянням (ч. 4 ст. 382 КК України).

Нормативне закріплення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження у новому Кримінальному процесуальному кодексі України є свідченням еволюційного розвитку законодавства та прагненням України до впровадження кращих світових практик у правосуддя.